

**ПРЕДСТАВА ВАН КОНКУРЕНЦИЈЕ
ЗЛАТКО ПАКОВИЋ**

**КАТАЛИН ЛАДИК ДОЖИВЉАВА НЕРВНИ
СЛОМ, ДАЈЕ ОТКАЗ НА МЕСТО СЛУЖБЕНИЦЕ У
БАНЦИ И ПОСТАЈЕ КОНЦЕПТУАЛНА УМЕТНИЦА**

ПОЗОРИШТЕ „ДЕЖЕ КОСТОЛАЊИ“ / KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
SZÍNHÁZ СУБОТИЦА И СТЕРИЈИНО ПОЗОРЈЕ НОВИ САД

СУБОТА, 1. ЈУН

**PERFORMANS OUT OF COMPETITION
ZLATKO PAKOVIĆ**

**AFTER A NERVOUS BREAKDOWN, KATALIN
LADIK QUILS HER JOB AS A BANK CLERK AND
BECOMES A CONCEPTUAL ARTIST**

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ THEATRE (SUBOTICA)
AND STERIJINO POZORJE (NOVI SAD)

SATURDAY, 1ST JUNE

Фото: Едвард Молнар

Аутор и редитељ: ЗЛАТКО ПАКОВИЋ
Музички сарадници: КАТАЛИН ЛАДИК, БОРИС КУЧОВ
Консултант: Др ЗОЛТАН ШАГИ
Асистенткиња редитеља: ЛУНА ШАЛАМОН

Author and director: ZLATKO PAKOVIĆ
Cooperation in music: KATALIN LADIK, BORISZ KUCSOV
Consultant: DR. ZOLTÁN SÁGI
Assistant director: LUNA SALAMON

Улоге

Cast

АДАМ АЂАШ
АНАБЕЛА ХОДИК
АНДРЕА ВЕРЕБЕШ
БОРИС КУЧОВ
ДАВИД БУБОШ
КАТАЛИН ЛАДИК

ÁDÁM ÁGYAS
ANNABELLA HODIK
ANDREA VEREBES
BORISZ KUCSOV
DÁVID BUBÓS
KATALIN LADIK

Представа је намењена публици старијој од 18 година.

The play is intended for audiences over 18 years old.

Представа траје 1 сат и 10 минута без паузе.

The play is 1 hour and 10 minutes long.

АУТОР И РЕДИТЕЉ

Желео сам да обухватим три кључна момента за истинску уметничку егзистенцију. Прво, да се ретко каже не, да се одбије једна понуда, да се, на крају крајева, одбије каријера и да се изабере судбина. Дакле, једно незадовољство постојећим у свету, али и самим собом, и једна врста гађења на постојећег себе и потреба за променом. Један од начина да се изврши та промена и да се уђе у егзистенцију, јесте озбиљна уметност и одговорност према егзистенцији која је иницирана увек искључиво само креативношћу. Представа није биографска, елементи биографије Каталин Ладик уграђени су у ову представу као њен поетички, погонски материјал, тако да све ове моменте, ова три кључна момента, да се каже не каријеризму и каријери, да се предузме једна озбиљна акција са властитим животом, поготово када сте жена, поготово када сте самохрана мајка, поготово када сте у једном мушком свету и под једном идеолошком присмотром, то није једноставно, али је заправо једини могући излаз. Све друго је смрт која има облик глумљења живота. Сам начин и сама одлука да се прекине устаљени начин живота, јесте врста неминовног нервног слома. Оно што је битно за ову представу и уметност, јесте да сваки перформанс и свака позоришна представа ваља онолико колико указује на то да је друштво на ивици нервног слома и да укаже управо на те манифестације и на то зашто је друштво на ивици нервног слома. Ми смо видели, ми знамо, ми смо потребени, ми смо рањиви овим свим што се догодило почетком маја у београдским школама и то говори, такође, да се налазимо у дубокој нервној кризи као друштво, што смо и предосећали. Представа, дакле, мора напипати, мора о томе говорити и мора заправо бити некакав прозор у будућност.

Златко Паковић (Ваљево, 1968)

Писац и позоришни редитељ. Дипломирао је позоришну и радио режију на Факултету драмских уметности у Београду.

Књиге: *Дневник њевања*, песме (1996), *Соба за један кревет*, роман (2002), *Заједнички њејео* (роман, 2008), немачко издање *Die gemeinsame Asche* (2013), *Анаџомија*

националистичкој морала и грује колумне (2012), *О ауторитарној савести*, кратки огледи (2015), *Енциклопедија живих*, драма (2016), *Јеретишка лишурија*, десет драмских комада (2021).

Ауторске представе: *Паја Фрањо се хрва са својим анђелом* (2021), *Суботичка сецесија* (2021), *Сребреница. Каг ми убијени усташаном* (2020), *Црква босанска* (2020), *Vox dei, трађанска нејослушност* (2019), *Крлежа, или што су нама заставе и што смо ми заставима да тако за њима њлачемо* (2018), *Јулије Цезар – res publica или cosa nostra* (2018), *Бојше се Аллаха: смисао живоћа и смрти* *Ћамила Сијарића* (2017), *Othello, незаконита лишурија* (2017), *Дон Кихот, или што су данас ветрењаче и одакле ветар дува* (2017), *Кайиализам, теометријским редом изложен* (2016), *Философија њаланке, божјићи ораџоријум Радомиру Констанџиновићу* (2016), *Енциклопедија живих – уметничка интвенција у србијанској и косовској стварности* (2015), *Ибзенов „Нејријашељ народа“ као Брехтџов џоучни комад* (2014), *Убити Зорана Ћинђића* (2012)...

За свој рад награђен је престижним наградама, између осталог Специјалном Стеријином наградом за режију, Стеријином наградом за најбољу представу, наградом „Ахмед Вали“ за животно дело, наградом „Амра Прутина“ за уметничку храброст, те међународном Ibsen Scholarship за пројекат позоришне представе *Ибзенов „Нејријашељ народа“ као Брехтџов џоучни комад*.

У дневним и недељним листовима објавио је преко хиљаду текстова о културолошким, социјалним и политичким темама.

КРИТИКА

Каталин Ладик доживљава нервни слом, даје отказ на место службенице у банци и постаје концептуална уметница

Необичан наслов суботичке представе Златка Паковића неодољиво подсећа на име драмолета Томаса Бернхарда: Клаус Пајман купује панталоне и одлази са мном на ручак. Ову представу је Пајман пре десетак година режирао у бечком Бургтеатру. Тада је Пајман у представи играо себе, док се данас Паковић не појављује на сцени. Али је зато ту Каталин Ладик, легендарна пеникиња, концептуална уметница, перформека и глумица, која је стицала интернационалну славу пре највеће данашње светске звезде перформанса Марине Абрамовић.

Податак из наслова суботичке представе одговара чињеници из биографије Каталин Ладик. Она је, уистину, радила као службеница у банци. Није, међутим, познато да ли је баш након нервног слома постала уметница, али се као перформерка уписала у повест алтернативних покрета Новог Сада, Југославије и Мађарске, где се 90-их година прошлог века преселила.

Није тешко замислити да је 60-их и 70-их година XX столећа Ладикова жестоко провоцирала тадашњи културни врх Југославије, а нарочито Новог Сада и Војводине. Лако је претпоставити и да на њен песничко-перформативни ангажман слично реагује официјелна културна политика данашње Мађарске. И о једном и о другом сведочи Паковићев позоришни пројекат. Но, осим што је омаж Каталин Ладик, суботичка представа иде и даље, па случај Ладикове третира и као парадигму судбине уметника и уметности суочених са естаблишментом који је, како видимо, вазда конзервативан и увек делује рестриктивно. Отуда Паковић у представи, између осталог, реферише на надреализам и дадаизам, те успоставља паралеле између ових праваца и уметности која се бори да буде ослобођена свих стега и правила, притисака и малограђанских ускогрудих осуда.

Нема сумње да уметнички ангажман Каталин Ладик – некада и данас, овде и у Мађарској, свеједно да ли у доба социјализма или неолибералног капитализма, провоцира реакције конзервативаца, а неретко покреће и конкретне рестриктивне механизме. Такав је био случај и са рецепцијом надреалиста или дадаиста, али то је једна од константи са којима се суочава сваки аутентичан уметник. На овој црти Паковић у представу уводи и критику логике банкарског система на којој почива данашњи свет, али и критику цркве, показује дволичност клера, конкретно католичког, јер се његова представа првенствено обраћа локалној публици, суботичким Мађарима. Ниједна од ових критичких жаока није ни случајна, а ни нетачна. Но, апострофирати цркву било које вере као противника уметности, или се ругати банкарству, у данашњем свету делује као одвећ поједностављено опште место.

Отуда су, ипак, најснажнији моменти представе када Каталин Ладик, играјући себе, говори властите стихове или кад суботичке глумице и глумци кроз стилизацију реконструишу фрагменте њених некад славних перформанса. Оно што је тадашњој публици деловало као груба провокација и удар на грађански морал, што је узнемиравало

и подстицало на размишљање, што је проблематизовало све аспекте стварности, а не једино оне друштвено-политичке, данас захваљујући харизматичности, уметничкој тачности и виртуозности Каталин Ладик, функционише подједнако провокативно. Када се, рецимо, садржајем и начином интерпретације своје поезије поиграва мађарским, Ладикова не поништава властиту националну традицију, него проблематизује језик као средсто комуникације, али и кроз играње звуком открива дубље слојеве онога што језик може да значи и представља. Исто тако, када чујемо глас Ладикове која из off-а говори текст молитве Богу у нади да ће овај разумети све дилеме обичног смртника – што је најснажнији моменат представе – постаје јасно да је суботичка представа на првом месту тријумфална потврда величине уметности Каталин Ладик.

Она је, наиме, сама по себи, најубедљивији аргуменат у вечитој борби уметничке слободе против друштвених конвенција, уметника против оних које је Данило Киш једноставно али тачно означио као принчеве и бољаре.

Александар Милосављевић
(2. програм Радио Београда, 14. октобар 2023)

НЕАРТИКУЛИСАНО О КАТАЛИН ЛАДИК

Наслов последње представе коју је Златко Паковић режирао у суботичком позоришту „Деже Костолањи“ један је од ретких наслова који не само да привлачи пажњу својом дужином, већ представља и биографски опис и развојни лук насловне јунакиње. Чувена југословенско-мађарска уметница Каталин Ладик за-

иста јесте радила као банкарска службеница, потом дала отказ, одрекла се (мало)грађанског живота и привилегија и постала концептуална уметница. И то не било каква уметница, већ перформерка, визуелна уметница и песникиња која је обележила други талас југословенске авангарде и бавила се перформансом пре Марине Абрамовић, само што за разлику од своје славније колегинице није центрификовала свој уметнички рад у каснијим годинама стваралаштва. Што се тиче дела наслова који тврди да је Ладикова по нервном слому дала отказ и постала уметница, морамо или да верујемо Паковићу на реч да је и нервни слом биографска чињеница (редитељ је, ипак, раније сарађивао са Каталин Ладик, те је добро познаје) или да ту тврдњу схватимо у фиктивном или псеудодокументарном светлу.

Опис *Каталин Ладик доживљава нервни слом, даје отказ на место службенице у банци и постаје концептуална уметница* у некој конвенционалнијој форми не би био само биографска белешка, већ и сиже представе. Међутим, с обзиром на то да је тема представе рад надреалистички надахнуте уметнице, а да режију потписује провокативни, друштвено-критички и политичко-запаљиви Паковић, у представи има само „к“ од конвенције, а ни за то „к“ није извесно да се ипак не односи на иницијал насловне уметнице. Причу о Каталин Ладик, варијације на њене уметничке радове, као и критику данашњег репресивног друштва Паковић преноси представом атомизованом на фрагменте који асоцијативно граде целину. Стилско и идеолошко опредељење представе је надреалистичко, не само зато што тематизује и приказује рад надреалистичке уметнице, већ и због тога што је

представа обавијена ониричком ауром. Паковић, путем текста Каталин Ладик који глумци изговарају на сцени, директно саопштава своје виђење да уметност треба да буде инспирисана сновима и подсвесним, а не роб конвенцијама.

Паковић је, стиче се утисак, толико надахнут радом Каталин Ладик, пун поштовања према њеном опусу и свестан критичког потенцијала њене уметности, да не зна на које ће димензије ауторкиног рада пре да се фокусира. Са сцене се могу чути оштре критике институције цркве, праћене квазирелигијским ритуалима, присећање на ауторкине перформансе – приликом једног је гола возила бицикл на тргу у Новом Саду – као и реконструкција сцене из њеног рада као банкарске службенице. Списак разноликих тема и мотива се продужава, чини се, у недоглед. Паковић обрађује ове теме не само како би публику упознао са широким опсегом стваралаштва Каталин Ладик, већ и како би критиковао савремену религију, неолиберални капитализам, као и уметничку сцену Новог Сада која се у оквиру пројекта Европске престонице културе оријентисала ка конформистичкој култури која иде на руку власти.

Борисав Матић (*seecult*, 16. јануар 2024)

*Критике су део пројекта „Критичарски караван“ који реализује Удружење позоришних критичара и teatroлога Србије, под покровитељством Министарства културе и информисања.

AUTHOR AND DIRECTOR

ZLATKO PAKOVIĆ (VALJEVO, 1968)

Zlatko Paković is a writer and theater director. He graduated in theater and radio directing from the Faculty of Dramatic Arts in Belgrade.

He published poetry collections, novels, columns, dramas, and essays.

Authorial Performances: *Pope Francis Wrestles with His Angel* (2021), *Subotica Secession* (2021), *Srebrenica. When We Rise from the Dead* (2020), *Bosnian Church* (2020), *Vox Dei, Civil Disobedience* (2019), *Krleža, or What Flags Are to Us and What We Are to Flags, Thus We Cry for Them* (2018), *Julius Caesar – Res Publica or Cosa Nostra* (2018), *Fear Allah: The Meaning of Life and Death of Ćamil Sijarić* (2017), *Othello, Illicit Liturgy* (2017), *Don Quixote, or What Windmills Are Today and Where the Wind Blows From* (2017), *Capitalism, Presented in Geometric Order* (2016), *Philosophy of Palanka, Christmas Oratorio to Radomir Konstantinović* (2016), *Encyclopedia of the Living – Artistic Intervention in Serbian and Kosovar Reality* (2015), *Ibsen's "An Enemy of the People" as Brechtian Didactic Play* (2014), *Killing Zoran Đinđić* (2012)...

He has been awarded prestigious awards for his work, including the Special Sterija's Award for Directing, Sterija's Award for Best Performance, Ahmed Vali Award for Lifetime Achievement, Amra Prutina Award for Artistic Courage, and the international Ibsen Scholarship for theater performance project *Ibsen's "An Enemy of the People" as Brechtian Didactic Play*.

He has published over a thousand texts on cultural, social, and political topics in daily and weekly newspapers.

REVIEW

If Marina Abramović is the grandmother of performance art, one could call Katalin Ladik the great-grandmother. Abramović began working with performance in Edinburgh in 1973, while Ladik was already doing so in Hungary and Yugoslavia in 1968.

Ambivalence characterizes her biography. Ladik is of Hungarian origin and was born in Serbia (then Yugoslavia). Her parents were day laborers and worked on Serbian estates while she attended commercial school. She be-

gan working as a bank clerk in a socialist country, but after three years decided to give up her well-paid job and take refuge in the more modest financial circumstances of the art world. She swapped financial security for artistic freedom. She broke through the boundaries between different art forms, becoming a poet, actress, and then performance artist, moving freely through the possibilities of these areas of expression. She published her first collection of poems entitled *Ballad of the Silver Bicycle* (*Ballada az ezüstbiciklir-l*) in 1969 with a gramophone disc on which the verses were performed verbally. In a patriarchal society in which a woman's appearance is decisive for her success in the male hierarchy, Katalin Ladik uses her naked body precisely as a means of rebellion against the phallogocentric social structure. In 1975, she was expelled from the League of Communists of Yugoslavia because she undressed during her performances, thus violating the statutes' provisions that speak to a member's moral character.

Her unique and provocative artistic career became the object of interest of another artist who also cultivated an uncompromisingly critical attitude towards many social phenomena, especially capitalism, and nationalism. Recently Zlatko Paković staged a play with a very long title in the Kosztolányi Dezső Theatre in Subotica: *Katalin Ladik suffers a nervous breakdown, quits her job as a bank employee, and becomes a conceptual artist*. A descriptive title can mislead the audience because it suggests a biographical play. However, this is not the case. The performance moves in no man's land, on the border between a theatrical homage, i.e. a collection of Katalin Ladik's performances, and an attempt to express a current and authentic critique of today's society with the fragmentary structure of shortened repetitions of her earlier works.

In attempting to be both a museum exhibition of Katalin Ladik's performative world and a personal political platform for Paković, the theatre piece comes across as an indecisive eclectic mess. All sorts of things

have been thrown into it with seemingly no particular order, concept, or coherent explanation. Actor Kucsov Borisz greets us, dressed as a DJ wearing a red apron that reads "Hero of Communist Kitchen"; he asks the audience, who are at the Dezső theatre for the first time, who knows who Katalin Ladik is...? Meanwhile, the text of an avant-garde manifesto is projected onto the big screen behind him. Kucsov then speaks to an artificial intelligence, which he asks to write him a new communist manifesto. The AI replies that it cannot do so; the actor expresses his request repeatedly and in different ways, but to no avail.

This opening sequence feels undefined because there is no established parallel between the AI, Katalin Ladik, and her life and work. Perhaps the author wanted to say something about the availability of information related to the latest technological developments and the insufficiency of this information. If the point was to criticize the limits of artificial intelligence and the intention of corporate capital to empty the digital sphere of subversive political content because AI is not free to write a new communist manifesto, then this is simply not true, because ChatGPT and Bard, the two most widely used artificial text generators, wrote extensive manifestos in response to identical requests without any problems when I tried them at home.

Without repeating or explaining such an introduction, what follows are scenes from Katalin Ladik's performances, performed by herself, but also by several actors and actresses. For example, we see part of

Blackshave from 1979 happening *Screaming Hole*, in which the performers in black turtlenecks smear shaving foam under their armpits and shave, then a performance in which the artist plays with a bow on her hair, or in which she performs her vocal poetry through inarticulate screams or the one in which she leans her face against the glass and makes all kinds of grimaces. All of this occurs in an empty space where the actors bring and remove props as required.

The presence of the artist herself and the re-enactment of fragments of her legendary performances is the greatest asset of this performance, as it revives her ephemeral performance art, which would otherwise be doomed to disappear, and recognizes it as still relevant and current.

Andrej Čanji (27th November, 2023)

*The review is part of the project "Critic's Caravan", which is carried out by the Association of Theatre Critics and Theatreologists of Serbia under the auspices of the Ministry of Culture and Information.